

Ben Maddison, *Class and Colonialism in Antarctic Exploration, 1750-1920* (London: Pickering & Chatto), XII+247 p., ISBN 978-1848934184 [Empires in Perspective, vol. 24]

Zoals vele jongens van die leeftijd, was ik als tienjarige gefascineerd door de “Grote Ontdekkingsreizigers”, van Marco Polo over Magellaan tot de poolreizigers van de vroege 20^e eeuw. Op schoolreis in Londen, enkele jaren later, keek ik in het British Museum vol ontzag naar het dagboekje waarin Robert Scott zijn laatste woorden neergeschreven had, kort voor hij eind maart 1912 omkwam van kou en ontbering (“(...) *I do not think I can write more. (...) For Gods sake look after our people*”). De expedities naar Antarctica leveren inderdaad mooie staaltjes van heroïek, van doorzettingsvermogen en opofferingsgeest – of dat was ten minste het beeld dat generaties lang in massa’s boeken werd geschetst. Terwijl de andere zogenaamde “ontdekkingsreizen” en dito “reizigers” al lang *entzaubert* waren, was dat eigenlijk nog niet het geval voor de talrijke expedities naar het onbekende, onbewoonde en onherbergzame zuidelijke continent. Ben Maddison, historicus verbonden aan de Wollongong University in New South Wales in Australië, wil precies breken met het “heroic individualism” (p. 197) dat quasi alle publicaties over de Zuidpoolexpedities kenmerkt. Hij plaatst de geschiedenis van de contacten met Antarctica in een dubbel nieuw perspectief. Enerzijds wenst hij de klasse-dimensie van dat gebeuren bloot te leggen; anderzijds wil hij aantonen dat de Antarctica-expedities ook helemaal deel uitmaken van de koloniale geschiedenis. Daarin is hij aardig geslaagd; in twee opzichten is zijn studie een blikopener.

Ten eerste: Maddison schrijft een volwaardige *sociale* geschiedenis van de talrijke expedities naar Antarctica, van de 18^e tot het begin van de 20^e eeuw. Zonder het harde labeur van de bemanning, zonder hun vakkennis en hun pijnlijke ontberingen zouden die initiatieven nooit hebben kunnen plaatsvinden. Toch werd de rol van de mensen “from below deck” nooit voor het voetlicht gebracht. De auteur analyseert de rol en de reproductie van de klasse-onderscheidingen aan boord van de schepen: er heerste een strikte scheiding tussen de aanvoerder, de officieren en (eventueel) de wetenschapslui enerzijds en de “kleine lieden” die met ijzingwekkende werkomstandigheden werden geconfronteerd. De rekrutering, de bikkelharde discipline (met uiteraard lijfstraffen), de betaalsystemen (onder meer uitbetaling in alcohol), maar ook de weerstandsvormen en de *agency* van de matrozen, krijgen in dit boek de volle aandacht. Bijgevolg is Maddison’s werk een mooie bijdrage tot de *global social history* die transnationale vormen van arbeid tot hun recht doet komen.

Ten tweede: dank zij Maddison’s boek krijgt de drang naar het zuidelijke continent (eindelijk) een plaats in de algemene expansie waardoor West-Europa vanaf de 18^e eeuw zijn dominantie over de planeet uitbouwde. Toenmalige grootmachten startten een wedloop naar alle uithoeken van de planeet, *ook naar Ant-*

arctica. Naast Frankrijk, Rusland en de Verenigde Staten was vooral het Verenigd Koninkrijk een koploper in die koers. Die expedities hadden meer dan louter wetenschappelijke doeleinden. Onder meer (maar niet uitsluitend) speelden er ook economische belangen mee. In de 19e eeuw nam de jacht op zeehonden, robben en walvissen een hoge vlucht. Hiermee werd grof geld verdiend, opnieuw dank zij het anonieme labeur van wat Ben Maddison de *Antarctic working class* noemt. Pogingen om (delen van) dit uitgestrekte gebied te claimen voor één of andere mogendheid waren er bij de vleet, maar uiteindelijk is Antarctica door geen enkele pretendent echt geannexeerd in de volle zin van het woord – hoewel de Britten wel degelijk de volledige dominantie van Antarctica voor ogen hadden. 1908, het jaar waarin de Britse Patentbrieven aangaande de Falkland Islands Dependency een deel van Antarctica aan het *Empire* toevoegden, is volgens Maddison (p. 166) dan ook de écht relevante datum in de geschiedenis van het zuidelijke continent, en niet 1911-12, toen Amundsen en vlak daarna Scott de geografische zuidpool bereikten.

Een beetje provocatief stelt Maddison « that there is not a single new fact presented in this book. It is based on sources that have been readily available in the public domain for decades » (p. 6). Inderdaad : zijn bronnenmateriaal bestaat uitsluitend uit gepubliceerde reisverslagen, “profoundly ideological documents”, die duidelijk “narratives of the masters” waren (p. 4-5). Hij leest die bronnen echter met nieuwe ogen en haalt er systematisch die elementen uit, die een licht werpen op de klasse-dimensie van de expedities. Verschillende malen benadrukt hij het gebrek aan bronnen die *rechtstreeks* het perspectief van de kleine lieden vertolken (bv. p. 65, 189); de memoires van kleine zeelieden zijn immers op de vingers van één hand te tellen (die bronnen citeert Ben Maddison dan ook vaak). Opmerkelijk genoeg bestond er toen zelfs een vorm van censuur: het was aan de bemanning-sleden verboden om informatie over de expedities naar buiten te brengen. Alle persoonlijke geschriften en aantekeningen moesten afgegeven worden bij de terugkeer ... (p. 2). Geen wonder dat de *small people* (mede daardoor) onzichtbaar zijn geworden in het historische verhaal.

Of de auteur qua informatiemateriaal het onderste uit de kan heeft gehaald is echter niet zeker. Niet-gepubliceerde documenten werden helemaal terzijde gelaten. Bovendien valt het op dat Maddison enkel Engelstalige bronnen gebruikte. Teken aan de wand: de reisverslagen van belangrijke Franse explorateurs zoals Jules Dumont d'Urville of Jean-Baptiste Charcot werden in Engelse vertaling geraadpleegd. Bronnen die in het Frans of in andere talen verschenen (en fortiori werden *opgesteld*), ontsnapten dus aan zijn aandacht. Laten we één voorbeeld geven: over de expeditie van de Belg Adrien de Gerlache wordt niets gezegd, op één toevallige vermelding na (p. 155). De bijhorende bronnen werden dan ook niet geëxploreerd (bv. *Le premier hivernage dans les glaces antarctiques: relation anec-*

dotique sommaire du voyage de la Belgica, Brussel, 1902). Ook de lijst van wetenschappelijke werken vertoont enkele lacunes. Een opvallende misser is het werk van Jean-René Vanney, *Histoire des mers australes*, Paris, Fayard, 1986, 737 p., dat zelf ook tal van andere referenties bevat die Maddison over het hoofd zag. Deze overigens vlot leesbare tekst wordt ontsierd door enkele slordigheden. Dat de auteur duidelijk niet vertrouwd is met de taal van Molière blijkt uit het quasi systematische ontbreken van de Franse accenten en andere schrijffouten (een technisch aspect waarover de uitgever zelf had kunnen waken...). Feitelijke onjuistheden duiken hier en daar ook op: zo is er sprake van de Franse koning "Louis X" i.p.v. Karel X; van de Frans-Pruisische oorlog van "1870-72" (i.p.v. 1870-71, p. 155); van de Italiaanse kolonisatie van Noord-Afrika "in de jaren 1880" (p. 151; Libië werd pas in 1912 officieel aangehecht; in de vermelde jaren was Italië actief in de hoorn van Afrika); enz. Maar zoals de traditionele formule het stelt: deze detailopmerkingen doen niets af aan de grote kwaliteiten van dit lezenswaardige werk.

Guy Vanthemsche
Vrije Universiteit Brussel

Tycho Walaardt, *Geruisloos inwilligen. Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994* (Hilversum: Verloren, 2012) 415 p. ISBN: 978-90-87042-943.

Met enige regelmaat leidt het voornemen asielzoekers naar hun herkomstland terug te sturen tot commotie in pers en politiek. Daarbij wordt nogal eens met weemoed naar het verleden verwezen, toen Nederland voor bijvoorbeeld helden die na 1945 het communisme ontvluchtten, een stuk gastvrijer was. Bij deze hardnekkige mythe en ook bij een aantal andere vastgeroeste misverstanden, zet Walaardt in zijn proefschrift vraagtekens. De mythe dat Nederland na de Tweede Wereldoorlog zijn deuren wagenwijd zou hebben opengezet voor bijvoorbeeld Oost-Europeaanen die uit stalinistische dictaturen waren ontsnapt, of de mythe over de gastvrijheid voor deserterende Portugezen die in het voor onafhankelijkheid vechtend Angola weigerden te vechten, blijken niet te kloppen. In feite wees de overheid hen als vluchteling af en stond ze verblijf op andere gronden toe, veelal als arbeidsmigrant. In zijn proefschrift heeft Walaardt een indeling gemaakt in verschillende perioden (de hoofdstukken 2 – 6). Een periode eindigt wanneer er een grote groep nieuwe vluchtelingen of asielzoekers in Nederland verscheen. De periodes overlappen een jaar omdat er geen sprake was van zogenaamde 'harde breuken'.

De eerste periode bestrijkt 1945-1956 en draagt als titel: 'Asielzoekers als 'het